

sodobno slovensko slovaropisno delo; prvič je prikazana ocena transliterirane izdaje Pleteršnikovega slovarja in njene različice na zgoščenki.

Slovarji morajo biti uporabnikom dostopni in uporabni. Največjo in najširšo dostopnost lahko danes dosežemo z objavo slovarja na internetu, nekoliko manjšo z objavo slovarja na zgoščenki. Z objavo na spletu lahko hkrati vidimo in spremljamo uporabnikov odziv, vprašanja in težave, ki se mu ob uporabi slovarja zastavljajo. To lahko sestavljavcu slovarja nudi gradivo za raziskave, možnosti nadaljnje razširitve, mogoče spremembe slovarja in podobno. Že Helena Dobrovoljc v svoji razpravi nakazuje, da bodo najnovejši in prihodnji elektronski slovarji dopolnjeni v smislu večpredstavnosti, zlasti zvočnosti. Slednje bi vsekakor morali vključiti v nastajajoče slovarje (tako npr. v narečne kot knjižne), saj je to pri nas še nerazširjena in nepreizkušena praksa.

Tematika, prikazana v razpravah, zbranih v monografiji, se osredotoča predvsem na slovensko slovaropisje. Letega prikazuje v povezavi s knjižno, korpusno, z narečno in zgodovinsko problematiko pri nas. Monografija je pomemben prispevek na tem področju, saj temeljito pokriva in združuje poglede z različnih zornih kotov, njihova stična točka pa je slovaropisje. Kot izhodišče je skoraj v vseh prispevkih uporabljen Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* – tako v knjižni kot v elektronski verziji.

V evropskem in svetovnem merilu sta leksikologija in leksikografija zelo aktualni in hitro razvijajoči se področji, ki se jima pri nas (po mojem mnenju) še vedno posveča premalo raziskovalne pozornosti. Slovenci moramo nedvomno izhajati iz lastnih kvalitetnih slovaropisnih začetkov – Pleteršnikove-

ga slovarja, ob tem pa bi morali slediti tudi novostim iz tujine in dobre ideje znati prenesti v domač prostor.

Anja Benko

Univerza v Mariboru
anja.benko@gmail.com

MIRKO KRIŽMAN: JEZIKOVNE STRUKTURE V PESNIŠKEM OPUSU AVSTRIJSKE PESNICE CHRISTINE LAVANT. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti (Zora 59), 2008, 193 str.

Avstrijska pesnica in prozaistka Christine Lavant iz Labotske doline na avstrijskem Koroškem (pravzaprav Christine Habernig, roj. Thonhauser leta 1915, umrla 1973 v Wolfsbergu) je bila po Križmanu »z vso elementarno silo prepojena s pokrajino in atmosfero, v kateri je živela«. Rojena kot deveti otrok v rudarski družini je bila močno zasidrana v realno, prej ko ne trdo in delovno vsakdanje življenje, od zgodnjega otroštva ožigosana s stalnimi telesnimi in duševnimi tegobami, pa vendar tudi globoko čuteča in prefinjena opazovalka sebe in okolice. Bolezenske težave so ji preprečile šolanje, saj je zaradi slabega telesnega zdravja lahko zaključila le ljudsko šolo, niso pa bile ovira za samostojno poglobljeno ukvarjanje z umetnostjo. Dotaknilo se je je slikarstvo, predvsem pa jo je pritegnila literatura. Postala je strastna bralka in kljub prostorski in socialni izoliranosti kmalu tudi izredna poznavalka klasičnih literarnih del in sočasnega evropskega

in ameriškega literarnega ustvarjanja. Naravna posledica intenzivnega prebiranja literarnih mojstrov in je bilo lastno pisanje. Literarni prvenec, roman z neznanim naslovom, ji je graška založba Leykam leta 1932 žal zavrnila, kar je pri čustveno labilni Lavantovi povzročilo globoko depresivna stanja. Ta so jo tudi kasneje pogosto spremljala in bistveno zaznamovala njeno vsakdanje življenje in literarno ustvarjanje.

V vseh njenih delih je čutiti iskanje ravnotežja med dvema skrajnostma, med željo po »normalnem« vsakdanjem življenju, med hrepenenjem po družbeno priznanem bivanju kot žena in mati velike družine na eni ter med duhovnostjo, neskončnim nemirom in muko literarnega ustvarjanja na drugi strani. Tudi sobivanje s 30 let starejšim meščanom in slikarjem Habernigom, s katerim se je po izgubi staršev in doma leta 1939 poročila, najbrž tudi zaradi nezmožnosti samostojnega preživljanja, je bilo izrazito polarizirano, predvsem, ker je bilo zaznamovano s Habernigovim podcenjujočim odnosom do formalno neizobražene, telesno šibke in duševno labilne pesniške duše, ki jo je Lavantova poseblyala. Problematičnost partnerskega odnosa je poskušala reševati z branjem in lastnim literarnim ustvarjanjem, kar pa ni omililo njene stalne in do skrajnosti obremenjujoče razklanosti med tradicionalnim in novim, med dovoljenim in prepovedanim, med realnostjo in domišljijo. Vse to se zrcali v njenih literarnih besedilih, med katera sodijo številne prozne in pesniške objave, ki jih je od konca 40-ih let do smrti objavljala pri avstrijskih in nemških založbah, precej del pa je bilo objavljenih tudi posthumno. Njeno literarno ustvarjanje je bilo med sodobniki dobro sprejeto, družbeno priznано in nagajano z več pomembnimi lite-

rarnimi nagradami, nazadnje leta 1970 z Veliko avstrijsko državno nagrado za literaturo (Großer Österreichischer Staatspreis für Literatur).

Kot samosvoja in izstopajoča ustvarjalka je bila Lavantova vedno deležna poglobljene literarnokritične obravnave in v enaki meri tudi raziskovalnega zanimanja literarne in jezikoslovne znanosti. Ne čudi, da je raziskovalno pritegnila tudi zaslužnega profesorja mariborske univerze dr. Mirka Križmana, ki je s pričujočo znanstveno monografijo pomembno obogatil teoretsko poznavanje pesničin in umetnin. Monografija prinaša rezultate teoretsko utemeljene in empirično podprte analize jezikovne rabe in sloga pesmi, objavljenih v petih samostojnih pesniških zbirkah in dveh antologijah. Gre za sistematično razčlenbo in interpretacijo pesničinega jezikovnega izraza, kar je glede na avtorjevo siceršnjo raziskovalno usmerjenost in dejavnost univerzitetnega profesorja za moderni nemški jezik in stilistiko pričakovano. Prof. Križman pod drobnogled jemlje kar 503 pesmi Lavantove, s čimer je v analizo zajeto obsežno jezikovno gradivo, ki zagotavlja verodostojnost znanstveno-analitičnih izjav o pesničini rabi jezika in s tem o oblikovanju in funkcijah njenega svojstvenega jezikovnega sloga. Obsežnost statistično pridobljenih empiričnih jezikovnih podatkov, ki so bili podlaga za Križmanovo jezikovno-slogovno analizo, daje znanstveni monografiji še posebno težo, saj raziskovanje literarnega jezika, ki bi temeljilo na relevantnem obsegu empiričnih podatkov, ni samoumevno.

Križmanova monografija je razdeljena na uvodno in 12 smiselno povezanih poglavij, v katerih je jezik Lavantove obširno in nazorno predstavljen na besedni, morfološko-skladenjski in pomenski ravni. Središče strukturalno-

analitičnega pogleda na pesničin jezik tvorita razpetost med narečjem in literarnim knjižnim jezikom, med katerima je pesnica nenehno nihala ter njena izjemna inovativnost pri tvorjenju besed, v katerih je videla možnost za variacije pomenskosti in bogato simboliko, utemeljeno na religiozno-mitoloških in v enaki meri prvinskih čutnih predstavah.

Prvo poglavje z naslovom *Razmerje med številom in obliko besed, vsebinska in slogovna vrednost oblik* izhaja iz podmene, da število, vrsta in slovnične oblike besedja, ki se statistično pomembno pojavljajo v literarnem besedilu, merodajno določajo njegov slog. Z računalniško analizo besedja pride avtor do podatka, da je Lavantova uporabljala čez 6600 različnih besed (leksemov), kar »niti s stališča splošne rabe jezika ni malo, kaj šele v takem pesniškem opusu, kjer gre za nekaj avtorjevih središčnih problemov« (Križman 2008: 18). Podatek kaže na neobičajno variantno in kreativno rabo besed, ki se pri Lavantovi izraža predvsem v izjemnem občutku za ritem v jeziku in v izrabi besedotvornih možnosti nemškega jezika, za katere velja, da so vsaj pri samostalniškem zlaganju in izpeljavi sistemsko skoraj neomejene. Njen poglobljeni čut za knjižni jezik, pridobljen z branjem literature, in občutek za narečje, v katerem se je sporazumevala z okolico, se v polni meri kažeta na besedni ravni opazovane poezije. Tudi brez formalne jezikovne izobraženosti se je Lavantova v popolnosti zavedala pomenskih razsežnosti posameznih slovničnih oblik, neobičajnih tvorjenk in slogovnih učinkov menjavanja narečnega, pogovornega in knjižnega besedja ter to intuitivno vedenje učinkovito izrabljala v svoji poeziji.

Drugo in tretje poglavje Križmanove monografije (*Razpetost med narečjem*

in knjižnim jezikom, Razvejeni vplivi narečja in knjižnega jezika) obravnava pesničin odnos, ki ga je v vseh literarnih besedilih vzpostavljala med narečjem in knjižno zvrstjo nemškega jezika. Dialektalni govor okolice je obvladovala v vseh odtenkih in ga tudi visoko cenila, saj je celo ob javnih predstavitev svojega dela običajno govorila narečno. Nasprotno se je s knjižno nemščino srečevala ob stalnem intenzivnem branju nemške in avstrijske literature, ni pa obvladala teoretične jezikovne misli, ker formalno jezikovno ni bila izobrazena. Avtor z mnogimi primeri nazorno prikaže pesničino razpetost med obema jezikovnima zvrstema in s tem empirično utemeljuje »avtoričin posluš za narečni izraz, ki se imenitno poda kontekstu« (Križman 2008: 40) in njen »občutek za kompleksnost izraza« (Križman 2008: 42), ki se med drugim izraža tudi v menjavanju jezikovnih zvrsti. Vpliv narečja se pri Lavantovi ne kaže le v izbiri koroškega narečnega in deloma tipično avstrijskega besedja, ampak v veliki meri tudi v zavestno razlikovalni rabi knjižnih in narečnih morfoloških oblik ter v skladnji (povratni glagoli, razlike v vezljivosti glagola in tvorbi časovnih oblik, narečne skladenske zgradbe).

Analitičen prikaz slovničnih oblik v poeziji Lavantove Križman nadaljuje v poglavju z naslovom *Izrazito nihanje med dvema oblikama pri nekaterih jezikovnih pojavih*. Razlikovalna raba se kaže predvsem pri spreganju glagola, in sicer na mestih, kjer nemščina pogovorno in knjižno predvideva variantne oblike. Tako je na primer razlikovanje v 1. osebi ednine sedanjega časa, kjer avtorica razlikovalno sprega glagol pogosto celo v istem verzu oziroma v isti pesmi (*gebe – streu; lege – leg; steh – sage*). Podobno variantne so oblike

velelnika za 2. osebo ednine (*liege – zeig – lasse – lehre*), kar avtor razlaga z vlogo ritma in zvočne zgradbe besedila, saj pesnica »včasih doseže s tem popolnoma somerne takte s klasičnim metrumom« (Križman 2008: 67). Da je Lavantova zavestno in namerno razlikovalno uporabljala knjižne, pogovorne in narečne slovnične oblike v različnih funkcijah, je razvidno iz pisem urednikom, v katerih se je glede tega večkrat izrazila. Križman ob pesmih, ki so mestoma napisane v izrazito enakomernem ritmu, predvideva naslonitev na ljudsko poezijo, reke, pregovore, obrazce in obredne pesmi ter v tem vidi željo po prvinskosti in magičnosti, kar je ena izmed vsebinskih razsežnosti njene poezije. Razlikovalnost velelniških oblik hkrati povezuje s semantiko in ugotavlja, da se krajša velelniška oblika praviloma naslanja na izraz upornosti, jezljivosti, odločnosti, daljša pa izraža milejšo zapoved, hotenje, prošnjo, željo. Do podobnih ugotovitev pride Križman tudi ob menjavanju edninskih dajalniških oblik z ali brez končnice *-e* pri samostalnikih moškega in srednjega spola. Tudi tu gre za namerno ustvarjanje posebnih ritmično-zvočnih učinkov in hkrati za doseganje pomenskih poudarkov in razlikovanj.

Semantični del jezikovne analize pesmi Christine Lavantove avtor uvaja s poglavjem *Osnovni in preneseni pomen besed, prevzemanje in preoblikovanje simbolov*. Ugotavlja, da je simbolni leksikalni pomen podlaga pesnične poezije. Njeni simboli so v prvi vrsti tradicionalni, krščansko-religioznega izvora, ki jih izpeljuje iz poznavanja bibličnih besedil in pod ideološkim vplivom tradicionalnega krščanskega okolja avstrijske Koroške, v katerem je preživela vse življenje (*Erde, Brot, Wein, Blut, Apfel, Licht, Stirn, Feuer,*

Lamm, Schlange idr.). Idiomatika besedja pa pri Lavantovi sočasno temelji tudi v poimenovanjih naravnega okolja, predvsem v imenih rastlin z zdravilnim učinkom in poimenovanju naravnih pojavov (*Öl, Ölbaum, Myrthe*), v klasični grški mitologiji (*Mond*), magičnem doživljanju narave in religije, lastni telesni nemoči (*Aussatz*), družbeni stvarnosti vsakdanjega življenja (*Hungerstern*). Posamezni simboli se izvorno pogosto prekrivajo, kar prof. Križman na osnovi lastnega izjemnega poznavanja kulturnih in literarnih podstav pesničinega okolja prepričljivo razloži in ponazori s številnimi primeri. Ugotavlja tudi, da je Lavantova glede na življenjske izkušnje in doživetja tradicionalno simboliko pogosto zavestno preoblikovala, povezovala in slogovno izrabljala menjavanje osnovnega in idiomatičnega pomena besedja. Tako je na primer asociacije na biblijo (besedila iz Janezovega Razodetja) preoblikovala v verze s »toni in pomeni, ki segajo od uporništvā do negacije« (Križman 2008: 97), da bi izrazila lasten in času primeren občutek negotovosti v realnem svetu. Pesničina prevzeta in lastna individualna simbolika je večplastna in večpomenska, hkrati pa polarizirana, in sicer v enaki meri kot vsebina njenega pisanja, ki je praviloma razpeta med čutnim in empiričnim ter poduhovljenim in mistično-religioznim.

Pri prebiranju poezije Christine Lavant bralec nikakor ne more prezreti izjemnega števila zloženek. Med njimi je mnogo nenavadnih, nepričakovanih leksemskih kombinacij, ki jih avtor v oblikovnem, pomenskem in slogovnem oziru izčrpno in natančno predstavi v poglavju z naslovom *Zlaganje besed, zvok in pomen*. Po Križmanu izhaja pesničina originalnost pri tvorjenju besed iz bogate simboličnosti njenih pesmi, hkrati pa jo določa težnja po ustvarjanju

zvočnih in ritmičnih učinkov. Glede na manjkajočo formalno jezikovno izobrazbo avtor pesničino besedotvorno kreativnost in inovativnost povezuje z močnim vplivom instinkta za jezik in posluha za ritem ter z izrednim poznavanjem Luthrovega prevoda biblije, kjer je zbrano pravo besedotvorno bogastvo nemškega jezika. V Križmanovi monografiji najdemo številne sobesedilne navedbe in interpretacije nenavadnega pesničinega besedja. Posebej so izpostavljene aliteracije v povezavi z asonancami, kar zlahka vodi v besedne igre (*hoffe dich ins Hoffnungslose, laß ab vom Ablaß, kämme mich schnell mit dem Hahnekamm*) in nenavadne leksemске kombinacije v samostalniških in pridevniških zloženkah (*Nebelfrau, Mittagsfrau, Bildstockfrau, Himmelsrückgrat, warmgeträumte Wange, sumpfflockenbüschlige Blicke*). Zloženske je pesnica pogosto zavestno in včasih v nasprotju s pravopisom grafično poudarjala z rabo vmesnega vezaja, predvidoma zato, da bi nazorno prikazala notranjo skladenjsko zgradbo posamezne zloženske (*Vater-Mutter-Stunde, Leib-Sellen-Schlinge*). Zanimiva ugotovitev v zvezi z zapisovanjem zloženk je dejstvo, da je pesnica lastna tvorjena rastlinska in živalska imena dosledno zapisovala brez vezaja, po čemer lahko sklepamo, da je tovrstne besede občutila kot prava terminološka imena in ne kot lirično izrabo besedotvornih možnosti jezika, v katerem je ustvarjala (*Traumkraut, Hundekümmel, Halbmonddorn*).

Empiričnost Križmanove jezikovne analize je najbolj izražena v statistično podprtih ugotovitvah glede rabe besedja v poeziji Lavantove. V poglavju z naslovom *Najpogostejše rabljene besede in njih odnosi* je prikazana statistika najpogostejših besed, ki nakazujejo vsebinsko in simbolno usmerjenost pe-

sničine poezije. Med samostalniki so najpogostejša poimenovanja rastlin ter samostalniki, ki podpirajo pesničino simboliko (*Herz, Mond, Sonne, Auge, Erde* itd.). Med polnopomenskimi glagoli prevladujejo *stehen, liegen, leben, sterben, gehen, kommen, lassen*, kar »kaže, da gre za poezijo izrazitih eksistenčnih vprašanj, in to v duhovno-fizični celoti« (Križman 2008: 119). Glede na celosten pogled na pogostnost in vrsto rabljenega besedja avtor ponovno ugotavlja polariziranost pesničine poezije. Na eni strani namreč prevladujejo besede, ki izražajo rast, dvig, doseganje večjega in popolnejšega, na drugi strani pa besede za označevanje nemoči, nezmožnosti, majhnosti, prizadetosti.

Zadnjih pet poglavij v Križmanovi monografiji je posvečenih analizi sloga. Glede na prevladujoče besedne vrste, rabo povedkovega določila in glagolskega načina ugotavlja menjavanja slogovne statičnosti in dinamičnosti (*Statičnost in dinamičnost sloga*), v poglavju o zgradbi dialogov semantično analizira in interpretira rabo velelnika in modalnih glagolov, nato pa osvetli še slogovne vloge osrednjih glagolov ter nekatere pogoste skladenjske zgradbe, predvsem različne vrste priredij (*Stopnjevanje v nominalni slog ne ukinja dinamičnosti, Več skladenjskih pojavov*). Monografija se konča z razmislekom o slogovni vrednosti rabe in opuščanja ločil, predvsem vejice (*Prirodni čut za členjenje povedi kljub manjkajočim ločilom*).

Avtorjeve obširne pojasnitve nekaterih jezikovnih pojavov, ki so v zvezi s tematiko monografije, dajejo delu posebno vrednost. Posebej utemeljene so razprava o družbeno pogojeni spremenljivosti jezikovnega (slovničnega) sistema, psihološko podkrepjeno razmišljanje o načelih in načinih ustvarjanja simbolike in predvsem jezikovnih

simbolnih podob in obširna razlaga nadel, po katerih so zgodovinsko nastajala rastlinska in živalska imena.

Križmanova monografija je vsekakor pomemben prispevek k interdisciplinarnim obravnavam literarne jezikovne rabe in izjemen dosežek slovenskega germanističnega raziskovanja. Teoretsko temelji na spoznavnih in strukturalnih teoretičnih pogledih na jezik, ki jih avtor dosledno povezuje s statistično preverjeno empirijo ter z biografskimi pogledi na avtoričino življenje, duhovno-religiozno usmerjenost in socialno-kulturno okolje. Tako na učinkovit način povezuje jezikoslovni in literarnozgodovinski pogled na poezijo. Poleg tega je monografija nespregledljivo delo za vse, ki se ukvarjajo z raziskovanjem literarne jezikovne rabe, predvsem pa z raziskovanjem literarnega ustvarjanja te izjemne, osebno zanimive in ekscentrične pesnice.

Vida Jesenšek

Univerza v Mariboru
 vida.jesensek@siol.net

BRIGITA KACJAN:
**SPRACHELEMENTSPIELE
 UND WORTSCHATZERWERB
 IM FREMDSPRACHLICHEN
 DEUTSCHUNTERRICHT MIT
 JUGENDLICHEN UND JUNGEN
 ERWACHSENEN. Maribor:**
**Filozofska fakulteta, Oddelek za
 slovanske jezike in književnosti
 (Zora 58), 2008, 265 str.**

Pri mednarodni založbi Zora na Filozofski fakulteti v Mariboru je leta 2008 izšla 58. publikacija. Gre za znanstveno

monografijo avtorice Brigitte Kacjan z Oddelka za germanistiko z naslovom *Sprachelementspiele und Wortschatzerwerb im fremdsprachlichen Deutschunterricht mit Jugendlichen und jungen Erwachsenen*. Kot pove že naslov, avtorica monografije obravnava igre – njen predlog za natančnejše poimenovanje *Sprachelementspiele* v slovenskem prevodu je *igre z jezikovnimi elementi* – v kontekstu institucionalnega usvajanja, učenja in utrjevanja besedišča tujega jezika nemščine pri mladih in mlajših odraslih.

Monografijo sestavlja uvod, kjer je opisan raziskovalni problem in metodologija. Izpostavljen je diametralno drugačen položaj igre tako pri strokovnjakih kot pri laikih, ko gre za učenje besedišča s pomočjo iger. Učitelji, ki poučujejo v višjih razredih ali na gimnazijah, pogosto menijo, da so igre pri pouku »otročje«. Takšno stališče je zavzel tudi gnostik Klemen iz Aleksandrije, ko je odklanjal igre, češ da odvrčajo človekovo pozornost od boga in sveta. Učiteljem, ki poučujejo v nižjih razredih in se tudi ukvarjajo z zgodnjim učenjem tujega jezika, pa je znan potencial, ki ga učiteljem in učečim se ponujajo igre. V preteklosti je veljajo in še danes velja, da so igre posebna socialna oblika, namenjena otrokom. Avtorica monografije izpelje iz tega premiso, da se torej otroci smejo igrati, mladi in odrasli pa ne (več), in se hkrati sprašuje, zakaj je tako in zakaj ne prepoznamo iger kot koristnega motivacijskega dejavnika v okviru različnih oblik pouka. Na osnovi tega avtorica opredeli raziskovalni problem: predstaviti želi dosedanja spoznanja in kritično ovrednotiti prevladujoča mnenja o pridobivanju besedišča v mladostništvu in v odrasli dobi s pomočjo iger z jezikovnimi elementi ter jih podkrepiti z novimi empiričnimi spoznanji.